

висів портрет Т.Шевченка. тож віродимо цей народний звичай.

Вишивка буде вічно з нами, доки ми будемо нацією. Нам, українцям, є чим пишатися. Нас знають і шанують у світі за нашу пісню, писанку і вишивку. Це – наші національні символи, наші обереги. Будьмо гідні цього, бережімо, шануймо і примножуймо наше одвічне народне мистецтво – українську вишивку.

Згадаймо поетичні рядки полтавського письменника, краєзнавця, громадського діяча, великого патріота рідного краю Петра Ротача:

*«Ні, не згаснути барвам українського чистого неба,
Золотистих пшениць, малинових козацьких одерж,
Доки руки жіночі мережать душі на потребу
Рушники й сорочки, і портрети Шевченкові теж».*

Радусь і тішить душу, що українська вишивка стає модною. Тож вишивайте на втіху собі і на радість людям !

*Дарія Петречко
(Івано-Франківськ, Україна)*

БОЙКІВСЬКА ВИШИВАНКА

Альбоми «Вишивані скарби Бойківщини. Західний регіон» та «Вишивані скарби. Східна Бойківщина» є збірниками вишиваного одягу Бойківщини. У першому зібрано світліни вишиваного одягу бойків, виселених із Beskydy (сучасна територія Республіка Польща) на південь України в 1951 році.

Основою другого альбому є світліни вишитого одягу східних бойків. Це сучасні аматорські фото моделей у вишиваному одязі минулого століття, а також старовинні світліни, зібрані під час подорожей по східній Бойківщині. На основі цих світлин розроблено узори, які можуть бути використані майстринями-вишивальницями та дизайнерами як зразки для створення моделей сучасного одягу.

Альбом розрахований на етнологів, краєзнавців і всіх, хто цікавиться історією та культурою бойківського краю, а також на поціновувачів старовинної бойківської вишивки.

Albums «Embroidered treasures of Boyki region. West region» and «Embroidered treasures. East Boyki region» are collections of embroidered clothes of Boyki region. In the first album the photos of embroidered clothes of Boyki people are collected, who were deported from Beskydy (today – the territory of Poland) to the South of Ukraine in 1951.

The base of the second album are the photos of embroidered clothes of South Boyki. These are modern amateur photos of models in embroidered clothes of the past century, also ancient photos, collected during the trips through East Boyki region. Patterns, based on these photos, can be used by embroideresses and designers as model in creation the modern clothes.

Album can be useful for ethnologists, regional ethnographers and everybody, who is fond of history and culture of Boyki region, and also for connoisseurs of ancient Boyki embroidery.

Мета. Проаналізувавши друковані матеріали про Бойківщину, ми дійшли висновку, що порівняно з іншими етнічними групами, культуру бойків висвітлено недостатньо, відтак складається враження, ніби вона бідніша і нецікава. Як українські патріоти-бойки, ми не змогли з цим змиритися. Тож, у 2002 році в Івано-Франківську було створено обласне громадське товариство «Бойківщина». Його основна мета – виховання патріотизму та сприяння збереженню, подальшому розвитку і збагаченню традицій, історико-культурної спадщини, відновлення та збереження для нащадків бойківських вишиваних узорів, показ краси бойкинь та бойків у народних строях.

Прагнемо популяризувати справжню етнічну вишиванку, використовувати узори, які прийшли до нас із сивої давнини і служили оберегом для тих, хто її одягав, прищепити любов до бойківської вишиванки, яка милує око барвами та колоритом рисунку.

Друковані видання:

Петречко Д. Чорна. Втрачені українські села. – Брошнів: Таля, 2010. – 527 с.

Петречко Д. Вишивані скарби Бойківщини. Західний регіон. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2012. – 87 с.

Петречко Д. Вишивані скарби. Східна Бойківщина. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2015. – 95 с.

Хто такі бойки. На північний захід від ареалу гуцулів знаходиться територія цікавої субетнічної української групи – бойків.

Бойківщина розмістилася в середній частині карпатського регіону, між Лемківщиною на заході та Гуцульщиною на півдні.

За сучасним адміністративним поділом українські науковці вважають бойківською землею південно-західну частину Рожнятівського, майже весь Долинський райони Івано-Франківської області, Сколівський, Турківський, південну смугу Стрийського, Дрогобицького, Самбірського і Старосамбірського районів Львівської області, північну частину Міжгірського і Великоберезнянського та весь Воловецький райони Закарпатської області. За приблизними підрахунками, Бойківщина займає близько 15 000 кв. км, а до Другої світової війни в УРСР і Польщі налічувалося майже 1 млн. бойків.

Бойки завжди більше дбали не про збереження власної ідентичності, а про зміцнення загальноукраїнської ідеї. Можливо, тому, що серед українських горян саме бойки зазнали найменше чужих впливів.

Про походження етноніма «бойки» говорили етнографи, історики, географи і лінгвісти. Спочатку були спроби пов'язати походження даного етноніма з різними науковими вигадками щодо вдачі бойків. За внутрішнім змістом та рівнем наукової аргументації найбільш вірогідна спроба пов'язати походження назви «бойко» з румунською мовною основою. Ця назва виводиться від румунського слова *boi* – віл, а мотив цієї назви пов'язується із поширеним у минулому заняттям бойків – випасом волів і торгівлею ними. Інша версія – від місцевої форми звернення до Бога – «богойку» і т. д. На сьогодні, є багато гіпотез, але проблема досі не розв'язана і вимагає подальших глибоких досліджень.

Нашадки шляхетних лицарів дотепер шанують пам'ять генія військового мистецтва родом з Бойківщини – непереможного гетьмана українських козаків Петра Конашевича-Сагайдачного, який не програв жодної військової кампанії; засновника першої європейської кав'ярні козака Юрія-Франца Кульчицького; першого доктора медицини в Україні, професора Ягеллонського університету Юрія Дрогобича; Провідника ОУН Степана Бандеру (1909-1959) – славного сина свого народу, який став символом України. Сином Бойківщини є й Іван Франко – письменник, поет, науковець і політичний діяч, який пішки або на звичайному селянському возі пройшов і проїхав Бойківщиною сотні кілометрів.

З Бойківщиною тісно пов'язана національно-визвольна боротьба українського народу за своє визволення. Тут відбулися драматичні події української історії, пов'язані зі славною боротьбою Українських січових стрільців і вояків Української повстанської армії за визволення України.

Традиційним видами трудової діяльності бойків є землеробство і тваринництво, а також лісове господарство і лісозаготівля. Історія землеробства у бойків – це історія освоєння лісових масивів, їх викорчування і перетворення в орні ґрунти.

Особливого значення надавали бойки відгодівлі на полонинах волів, які служили основною робочою худобою. Важливу роль у карпатському скотарстві відігравало вівчарство. Вівця давала молоко, шерсть, шкіру, м'ясо. На Бойківщині

вівчарство мало молочно-вовняний напрямок.

Характерною рисою народного житлового будівництва були, так звані, довгі хати, коли житлові й господарські споруди розміщували під одним дахом, а забудову села проводили уздовж рік і доріг однією вулицею (однорулична).

Раціональність і доцільність – характерна риса бойка. Ощадливий, маломовний, обережний з незнайомцями, байдужий до прикрас і яскравих кольорів, бойко живе своєю працею, без праці він – не бойко. Характерним заняттям для них була торгівля сіллю, яку возили волами. Відгодівля волів, особливо за часів Австрії, була для бойків прибутковою справою. «То є народу цього нещастя, що він воли свої більше любить, як самого себе», – писав Олександр Духнович у XIX столітті. Нещастям цього народу було ще й те, що він більше за себе любив свою землю та рідну хатину. Тому, коли на початку 1951 року пішли чутки, що частину мешканців Дрогобиччини будуть виселяти на схід України, це було, як грім серед ясного неба.

Люди вірили і не вірили: хіба в мирний повоєнний час можна спустошити цілі села, в яких споконвіку жили селяни, важко працюючи і нічого не вимагаючи від держави? Вже вивезли в Сибір, так званих, куркулів, забрали за найменшою підозрою всіх «бандерівців» та інакомислячих.

Це була остання «переселенська акція», яку тоталітарний сталінський режим та Польська Народна Республіка пояснювали необхідністю обмінятися ділянками державних територій, провести, так зване, вирівнювання кордонів. Внаслідок цієї акції ділянка території площею близько 480 кв. км опинилася на території Польщі. Їхніх мешканців, а це більше 35 тис. українців-бойків, вигнали з рідних домівок і виселили на схід та південь України. Це була ретельно спланована акція, в результаті якої жителів 42 сіл та містечка Нижні Устріки колишньої Дрогобицької обл. брутально вигнали з їхніх етнічних земель і розселили у степах південно-східних регіонів України в Миколаївській, Одеській, Сталінській (нині Донецька) та Херсонській областях [1].

Особливістю цієї акції було те, що виселенню підлягали всі без винятку мешканці терену без огляду на національну приналежність; виселені не мали права вільно обирати місце майбутнього проживання. Під час цього виселення не враховували родинні стосунки, тому часто близькоспоріднених осіб (батьків і дітей, братів і сестер дорослого віку) направляли в населені пункти, розташовані за сотні кілометрів одні від одних. Прямим наслідком останніх депортацій було цілковите вилюднення західної Бойківщини та її фактичне знищення як окремого етнографічного регіону. Жодного дослідження, котре хоча б побіжно торкалося цієї проблеми, в Україні не провадилося.

Про виселення та подальшу долю переселенців на прикладі одного села розповідається в книзі «Чорна. Втрачені українські села», яка вийшла друком у 2010 році. Спогади більше 150 респондентів та більше 300 фотокарток дають уявлення про «чорні дні», які пережили ті, хто в 1951 році змушений був покинути рідні домівки.

З-поміж інших карпатських субетносів, бойки зберегли свою українськість якнайчистішою. В них не зустріти настільки сильних впливів словацьких і польських, як у лемків, або румунських – як у гуцулів. Вроджений консерватизм та певна ізольованість гірськими хребтами від впливів цивілізації, сприяли консервації у бойків давніх вірувань, ритуалів і традицій. Також у бойків найвиразніше простежуються залишки старослов'янської архаїки. Старі бойки ще пам'ятають, як їхні діди, мали звичай заплітати передні пасма волосся з двох боків в кіски. З давніх часів славиться Бойківщина своїми мистецькими традиціями [2].

Традиційне декоративне мистецтво Бойківщини має самобутній характер: вишивка, різьба по дереву, форми і способи прикрашання одягу, розпис писанок.

Високими художніми якостями характеризуються народні ткани вироби: коци, верети, плахти. Цікаві зразки рослинного орнаменту мають вибійки (фарбування виконували рослинними барвниками за допомогою трафаретів). Фантастичними

узорами, тонкістю виконання вражають вишивки. Бойківський старовинний одяг відзначається зручністю, легкістю, багатством орнаменту та способів виконання. Дівчата носили вишиті сорочки, білі спідниці з вишитим краєм, а також прикрашений вишивкою фартушок, на голові – світлу хустку. Заміжні жінки в'язали хустки на чіпець. На сорочки одягали лейбик з коричневого сукна, прикрашений на грудях шнурами і саморобними гудзиками з того ж таки сукна. Чоловічий костюм був строгим: сорочка та штани з білого полотна з вузькими, здебільшого чорного кольору, вишивками. Штани іноді вишивали внизу і по швах (фото 1). Лейбик прикрашали скромніше. Влітку носили солом'яний капелюх, взимку – кучму, або баранячу шапку [3].

Основною тканиною для вишивання була домоткана. Соціально-економічні та побутові умови сприяли збереженню домашнього виробництва полотна. Використання для вишивання лляного і конопляного прядива та вовни продовжувало давньоруську традицію.

Вишивали домашніми пряденими нитками натурального кольору, згодом почали додавати чорні. З появою бавовняних ниток – синіх і червоних – починають переважати синьо-червоні кольори. Це є яскравим свідченням того, що червоно-синя гама передувала класичній червоно-чорній. В кінці XIX століття ця гама кольорів поступається місцем різнобарвній.

Для вишивання використовували фарбовані у вільховій або дубовій корі міцнопрядені лляні чи конопляні нитки. Ними перебирали дрібні рубчики тканин і стягали один одного. Лляна або кольорова нитка в бойківських степеневих швах часто виконувала подвійну функцію – рясуння і декорування тканин. Звідси походить назва «перебирання», «ламування».

При зборі матеріалу для книги та спілкування з вишивальницями було зібрано колекцію вишитого одягу та рушників. Покидаючи рідні землі, наші газдині, насамперед, забирали скриню (куфер), в якій везли сувої домотканого полотна та вишиванки, як найдорожчий скарб. На початках свого перебування на чужині вони вдягали білий бойківський стрій, чим дивували мешканців на нових теренах. З часом притупився біль втрати, та в пам'яті залишилася спогада про дерев'яні хати, дзюркотливі потічки та смерекові ліси. Вишивані сорочки заховали у скрині або знищили. Після проголошення вільної України ентузіасти вирішили відновити згадку про минуле. В багатьох селах було створено кімнати-музеї, де зберігаються наші вишиванки та речі побуту.

Вдома, тобто в Бескидах, полотно на сорочки завжди ткали з тонких лляних ниток, його найретельніше відбілювали. Білий колір по праву можна назвати еталоном традиційного бойківського строю. На чоловічих та жіночих сорочках бойки вишивали комір, уставки, манжети, подекуди – пазуху, а також окремі шви. Оздоблювалися, насамперед, ті частини, які мали отвори, щоб через них не проник нечистий дух. Акцент робили на шиї, на плечах і руках, які завжди мали бути міцними і здоровими.

Бойкині володіли законами композиції, мали смак і розвинену зорову пам'ять. Узор рідко копіювали – його видозмінювали, доповнювали, модифікували. Кожне покоління привносило в народне мистецтво щось своє, проте прадавньої основи не відкидало.

Кольорова гама бойківських вишивок значно стриманіша, порівняно з вишивками гуцулів чи покутян. Та незмінним залишалося одне: вони були акуратними, вишиті дрібненьким хрестиком. Самі вишивальниці створювали узор, самі підбирали кольори. З покоління в покоління передавали секрети майстерності, удосконалювали узор та техніку виконання, змінювали кольорову гаму. Вишитий одяг супроводжував селян від коліски крізь усе життя. Бо кожна дівчина мала вишити сорочку до шлюбу не тільки собі, а й нареченому. Сорочки вишивали на свята і скромніші – на будні.

Пряли та вишивали на вечірках (вечорницях) удома, особливо в зимові вечори

при каганцях та свічках, кожен вільну хвилину використовували для вишивання. Дівчата брали вишиття, коли пасли корів.

Вишивку на бойківських сорочках розміщують на раменах (вуставках), на комірці і міхавках (манжетах). Вуставки вишивали широким узором і з'єднували кольоровим швом з рукавом, який збирали у дрібненькі зморшки під вуставкою і перед міхавком, який вишивали широким узором, майже таким, як вуставка. Комір по краях вишивали вузьким узором, а в куті – дрібний мотив, в основному, червоного кольору, що служив оберегом. Бойкиня старається не заповнювати весь простір вишивкою, а залишає багато білого. Тонко поєднаний орнамент геометричний із квітковим, додає виробу особливої витонченості. Чоловічі сорочки лише інколи прикрашали вуставкою. Більший акцент робили на пазусі, яку вишивали ширшим узором, ніж міхавки та комір. Довжина як чоловічих, так і жіночих сорочок була дещо нижче стегон.

Вишивали не тільки сорочки, а й спідниці, які шили з домотканого полотна. На спідницю йшло три або чотири ширини полотна. Її зверху складали в дрібненькі складки, по яких вишивали узори. Вгорі була широка обшивка, яку інколи також вишивали. На святкових спідницях низ спідниці вишивали невеличким узором. Пізніше почали пришивати стрічки. Смуга спереду залишалася гладкою, з розрізом посередині, та зав'язувалася шнурками, які можна було розпустити, коли жінка ставала «грубою», тобто вагітною.

Доповненням до сорочки та спідниці є запаска, яку також виконували з білого полотна з двох «пілок», тобто двох довжин. Тому часто таку запаску називали «пілка». Святкова запаска мала широкий вишиваний взір, а інколи два взори – ширший і вужчий. Сполучали дві частинки (пілки) мережкою, а також обводили з двох сторін дрібним узором. Зверху запаска була зібрана у дрібні зборки, залишаючи середню частину гладкою. Внизу запаску обшивали білою корункою або кольоровою стрічкою (фото 2).



Фото 1



Фото 2



Фото 3

Часто взір на спідниці чи запасці відповідав узорові на сорочці, що підтверджує вишуканий смак бойкинь.

Варто згадати і про «лейбик», який виконували із домотканого грубого полотна і прикрашали волічковим гаптуванням, в основному, квітковими мотивами. Пізніше почали використовувати «горсети». Матеріалом для горсета служило сукно або оксамит темного кольору. Його шили приталеним і на підкладці. Він сягав до стегон. Прикрашали його гаптуванням або «пацьорками», тобто бісером квітковим узором, на грудях та спині (фото 3).

Не можна оминати увагою і прикраси, які були характерні для західних бойків. Це вироби з «пацьорок» – бісеру. Виготовляли їх самі дівчата, але були і майстрині. Кожна жінка мусила мати коротку сплетену «драбинку», яка облягала шию для захисту

від злого ока. Для святкового одягу були «вісьорки», які були довшими і прикривали сорочку на грудях (на пазусі), оскільки в бойківських сорочках не вишивали пазухи, а якщо й вишивали, то двома невеличкими смужками.

На перший погляд вишивка бойків не така мальовнича, як гуцулів. Та коли придивитися ближче, побачимо вишиті не широкі і не дуже яскраві, але прекрасні у своїй простоті узори. Основною прикрасою бойківського одягу є гарно оформлені шви, вишивання по складках (рясування) тут доведене до найвищого рівня майстерності.

Порівняно з одягом інших етнічних груп, бойківське вбрання дуже мало відоме і досліджене. Мабуть, цьому завадила скромність бойків загалом, а вбрання не впадало у вічі і не приваблювало дослідниць. Тому наша добра воля та наполегливість допоможуть вивчити й популяризувати бойківський одяг кожної околиці. Детальніше з вишиваним одягом бойків можна ознайомитися з книг «Вишивані скарби Бойківщини. Західний регіон» та «Вишивані скарби. Східна Бойківщина» (фото 4).

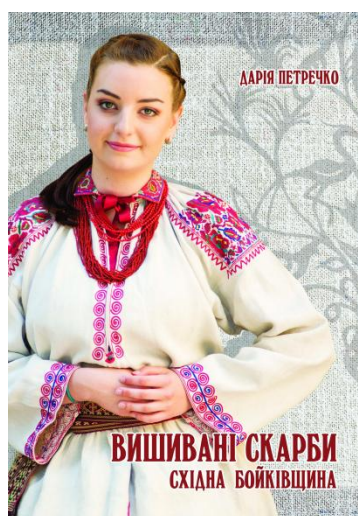


Фото 4

Висновки. Старовинний вид бойківського народного мистецтва – вишивка – являє собою унікальний вид українського мистецтва вишивання. На сьогодні вивчення художньої виразності бойківських вишитих виробів все ще перебуває у стадії накопичення первинних польових матеріалів.

Орнамент бойківської вишивки простий, чіткий, невеликих розмірів. Бойківській вишивці притаманні ритмічність ліній, виразність і глибока продуманість у компонованні її як прикраси одягу й тканини побутового призначення.

Бойки – найзагадковіше українське плем'я, етнічна група з величезною культурною спадщиною. Різні способи вишивання – низинка, колення, прутик, вирізування, кручення, позаголковий шов, переміткове шиття, гладь, ланцюжок, хрестик тощо – при одному й тому самому мотиві дають зовсім інший ефект. Колорит вишивок також дуже різноманітний – від однотонного до десяти і більше барв. Найтипівішим є добір кольорів червоного, жовтого, зеленого, синього і чорного, що відповідно до кількості й способу застосування дають дуже багато різноманітних узорів.

У розробці орнаменту бойківські вишивальниці зуміли створити безліч варіантів зображення різних елементів, мотивів, форм. Виробились орнаментальні комплекси, властиві тій чи іншій техніці вишивання і матеріалу. Масового поширення у бойківській вишивці набув геометричний орнамент.

Основне місце в орнаментиці вишивки займає ромб різноманітного зображення. Ромби мають гладкі лінії або численні виступи, відростки, зубці. Часто у площині одного ромба вміщено по три-чотири менші ромби. Також серед численних простих орнаментальних мотивів як один із провідних виділяється квадрат. Бойківські

вишивальниці розробили багато його варіантів. Важливим елементом є і такий геометричний орнамент, який утворюється з простих лінійних мотивів, прямих і скісних, ламаних і зубчастих.

Особливою фантазією творчого рішення позначені квіти, подані, в основному, в розгорнутому плані – чотири-, шести- і восьмипелюсткові. Їх серцевини – цяточки, хрестики. Пелюсточки, як розділені, так і нерозділені, мають зубчасте окреслення. Різноманітна форма квітів – вони витягнуті по вертикалі, по горизонталі, деякі подані у профіль. У всіх зображеннях квіти виступають як основні мотиви, що організують додаткові мотиви в певну систему.

Сучасні події в Україні вкотре демонструють трагічні наслідки нехтування українською культурою. В нашій історії це не раз призводило до втрати національної ідентичності, а, відтак, і державності. Кожен українець – від найстаршого до наймолодшого – повинен знати і пам'ятати своє коріння, любити і шанувати свою історію, культуру, мову, мистецтво, ремесла, щоб було що передати нащадкам. А щоб було що передати, треба берегти. Дуже багато вже втрачено. Втрачено нашу говірку, бо ми вичистили свою мову від неї, натомість маємо чимало русизмів, які засмічують нашу солов'їну мову.

Не краще і з вишивкою. Новітні вишивки бажали б бути кращими, а старовинні бойківські знищували впродовж десятиліть, коли це не вважалося модним. У нові помешкання «не поміщалися» вишивані рушники, відійшли у небуття і вишивані хустинки, які дарували коханим, а вишиті сорочки вдягали на тих, хто відходив у вічність, або ж викидали на смітники чи спалювали.

Тож, переконана, варто прислухатися до слів морального авторитета українців блаженнішого Любомира Гузара: «Будуємо нову Україну. Попри всі інші державотворчі елементи, не занехаймо культури, бо цей дар більше від будь-якого іншого зробить Україну улюбленим домом для нашого народу та могутнім, миротворчим, гідним міжнародної уваги та пошани членом людства».

ЛІТЕРАТУРА

1. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У 3-х томах. Т. 2. – Львів, 1998.
2. Кирчів Р. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Кирчів. – К. : Наукова думка, 1978. – 173 с.
3. Болтарович З.Є. Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження / З.Є. Болтарович, А.Ф. Будзина. – К. : Наукова думка, 1983. – 309 с.

*Зеновія Тканко
(Львів, Україна)*

УКРАЇНСЬКА МОДА: НОВА РЕАЛЬНІСТЬ 1990-Х РОКІВ

Явище вітчизняної моди періоду Незалежності України (1990-х років) розглядається в публікації в складному соціокультурному контексті. В пострадянській Україні мода, дизайн одягу доволі динамічно розвиваються, проте індустрія моди залишається на початковій стадії. Формується інфраструктура національної індустрії моди, визначається її особливість, постає когорта модельєрів, з'являються вітчизняні торгові марки, в інформаційному просторі розповсюдилися спеціалізовані радіо- і телепрограми, видання, активізувалися фестивалі і конкурси, інтерес до української моди і її творців виріс. Все це стає добрим підґрунтям для її еволюціонування у наступних роках XXI ст.

Ключові слова: мода, індустрія, костюм, стиль, мистецтво, дизайн, будинки моди, торгові марки, бренди.